

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 19.11.2021

Kabul / Accepted: 01.12.2021

Çeviri / Translation

ÇEK HALK TÜRKÜLERİNDE TÜRK İMAJI*

Yaz.: Gertrude DURUSOY

Çev.: Mustafa KOL** & Ali Osman ÖZTÜRK***

Öz

Bu çalışma Karel Jaromir Erben'in Çek halk edebiyatından topladığı 2200 metin esas alınarak yapılmış ve burada sadece Çek halk şarkılarında Türklerin nasıl gösterildiği çok tanınan yedi türkü örnek verilerek belirtilmiştir. Çekler, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sırasında Türklere karşı savaşarak bu halk ile temasta bulunmuşlardı ve bu sebeple Türkler tehlikeli, kuvvetli bir düşman olarak görünür. Ayrıca Çek genç erkeklerin ailelerinden, memleketlerinden ve sevgililerinden ayrılmak mecburiyetinde kalışlarına Türkler sebebiyet verir. Türk toprağında can vermek, onlar için en büyük acıdır. Bir türküde örneğin, bir Çek kızına âşık olan Türk soylusu, sevgilisine birçok ön yargı dolayısıyla kavuşamaz çünkü kendisine bir oyun yapılır, acısına dayanamayarak Türk atını ve kendisini ölüme götürür. Türklerden bahseden Çek halk şarkıları 18. yüzyılın ikinci yarısına aittir.

Anahtar Kelimeler: Çek halk türküsü, Türk imajı, Belgrad, aşk, ön yargı.

* Bu makale Fransızca olarak ilk kez Prof. Dr. Gertrude Durusoy tarafından "L'image du Turc dans les chansons populaires Tcheques" başlığıyla *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi*. Atatürk'ün 100 Doğum Yılına Armağan (Cilt: III, Sayı: 1, Ankara 1981, s. 49-65) sayısında yayınlanmıştır.

** Dr. (Emekli Öğretim Üyesi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Ana Bilim Dalı, Eskişehir/Türkiye msf.kol@gmail.com ORCID: 0000-0002-9842-8536.

*** Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Konya/Türkiye, aozturk@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2759-2096.

Giriş

Bütün ülkelerin halklarının imaj oluşumunda komşu olsun olmasın, düşman olsun olmasın her birinin diğerleri (öteki) hakkında bir imaj, bir temsil kabulü, bir düşüncesi vardır.

Geçen yüzyıllarda, Avrupa’da insanların birbiriyle karşılaşmasını ve temasını sağlayan vesile savaşlardı. Zira turizm nispeten yeni bir olaydır. Krallık aileleri birbirini evlilik törenlerinde ve taç giyme törenlerinde görüyorlardı. Ülke dışına gidip gelme olanağını pek bulamayan halk kesimi ise ticari ve askerî ilişkiler nedeniyle gidip dönenlerin anlattıkları kadarıyla yabancıları tanıyorlardı.

Orta Avrupa’da eskiden beri sürekli karışmış olan halklar “komşu” olarak da birbirini iyi tanır. Bohemya Çekleri ve Moravya Çeklerinin komşuları Slovaklar, Almanlar, Avusturyalılar, Polonyalılar, Macarlar yahut Ruslar hakkında oldukça net düşünceleri vardır. Bu halklar arasında sık sık ittifaklar oluşmuştur. Fakat Türkler, Çekler için ne ifade ediyor, nasıl görülüyorlar? Bu bakımdan Bohemya ve Moravya halk şiirine bir göz atmamız gerekiyor.

Halk edebiyatının türlerinden birisi de “popüler” şarkılardır. Çünkü bunlar bir halkın ruhunun anlık ifadesini oluşturur. Çekçede kullanılan *narodni pisen* (ulusal şarkı) terimi kadar *narodni lidova* (halk türküsü) terimi de sıkça kullanılır. Bu tür her zaman ilgi odağı olmuştur ve birçok şarkı Slovak, Moravya ya da Bohemya Çekleri için ortaktır. Çünkü onların varlığı birçok yönden benzerdir. K[arel]. J[aromir]. Erben’in¹ yazdığı gibi, bir halk şarkısının gerçek sözcükleri oradaki müziğin sesinin anlamı ve ifadesidir. Bu şarkılar, içeriğiyle olduğu kadar biçimiyle de bir halka ve bir ulusa özgüdür.

İlk Slav halk şarkıları antolojisi F. L. Celekovsky tarafından Prag’da yayınlandı. Eser, üç cilt olarak 1822-1827 tarihleri arasında çıktı. Grimm kardeşlerin bir halkın (düşünce biçiminin) ruhunun ifadesini onun masallarında, şarkılarında, hikâyelerinde, deyimlerinde, atasözlerinde, danslarında, halk oyunlarında, çocuk oyunlarında, kutlama günlerinde, köy geleneklerinde aramanın gerekli olduğu teorisine dayanarak K. J. Erben, üç Bohemya kasabasında bu halk materyallerini araştırmaya koyuldu. 1841-43’lerde 550 halk şarkısını içeren ilk derlemesini yayınladı. Bir ikinci baskı 1852’de çıktı ve üçüncüsü ise 1862-64’te yayınlandı; üstelik bu derleme, şarkıları, deyişleri, bilmeceleri, lirik ve epik tarzda olan halk metinlerini de ihtiva etmektedir. Sayıları 2200 kadar olan bu metinler, Çek halk edebiyatını oluşturur ve araştırmamızın konusunu teşkil eder.

Erben, Bohemya’daki, ilkbahardan kışa uzanan zaman dilimindeki hayatla, bireylerin beşikten mezara kadar süre yaşamı ile ilgili bilmeceleri, şarkıları, metinleri bir araya getirmiştir. Diğer ülkelerin çoğunda olduğu gibi, aşk konusu bu şarkılarda öncelikli bir yer tutar.

Savaş ve askerî yaşamla ilgili şarkılar önemli bir grup oluşturur ve kendi içinde şöyle tasnif edilebilir:

- a) Savaşa nasıl gidildiğini anlatanlar,
- b) Ailelerden ve sevgililerden nişanlılardan, memleketten ayrılışı dile getirilenler,
- c) Savaş döneminin yaşantısını tasvir edenler,
- d) Savaşı ve ölümü dile getirenler.

Biz burada, aşk şarkıları ve savaş şarkıları içinde yalnızca Türklerin geçtiği metinleri değerlendirmeye alacağız.

Her ne kadar Akdes Nimet Kurat², Türk-Slav ilişkilerinin varlığının oldukça eski bir döneme uzandığını gösteriyor olsa da Türklerden bahseden şarkılar XVIII. yüzyılın sonuyla tarihlenebilir

ve kaynağını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yürütülen savaşa ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı koyuşuna borçludur. Çekler, Avusturya-Macaristan monarşisinin unsurları ve destekçileri olarak Osmanlılara karşı çıktılar. Bu durum, şarkı metinlerine ne “dostça” ne de nesnel olarak yansiyacaktır: Bu şarkıların genel bir şiirsel formu olduğu için daha ilk mısradan itibaren ekseriyetle önyargılarla karşı karşıya kalırız.

Bundan böyle sözü özgün metinlere ve ardından [Türkçe]³ çevirisi ile halk şarkıları aracılığıyla Çeklerde Türk imajı olgusunu okuyucunun bilgisine sunmaya karar verdik.

A.

Když jsme na vrany
koně sedali,
tenkrát panenky
pro nás plakaly.
Panenky od nás,
neplačte pro nás:
Turka zaženem
a přijedem zas.

Bu metin, gençlerin Türklere karşı savaşa katılma zorunluluğunu ifade ediyor. Memleketlerine döneceklerinden eminler.

Bindik atlarımıza
Atlar küheylan atlar
Bizim kızlar
Bizim için ağladılar
Güzel kızlar
Ağlamayın arkamızdan
Türkleri def edeceğiz
Evimize döneceğiz

Bu metin ise Belgrad'ın Türklere bağlı olduğu dönem olan 1789'a ait:

B.

Bělohrad, Bělohrad!
Je to krásné město:
čísá pán povídal,
že rozbourá všeccko.

Turek mu odepsal,
že se ho nebojí:
že okolo něho
samá voda stojí.

Belgrad Belgrad
Ne güzel şehirsin
İmparator her şeyi
Yok edeceğini söyledi.

Türk ona, ondan
Korkmadığını
Suyun etrafında
Durduğunu söyledi.

Belgrad üzerine daha hüzünlü tonda bir başka şarkı: Sevilenlerin mezarı.

C.

Bělohrad, Bělohrad
turecké pomezí
nejednej mamičky
synáček tam leží.

Nejeden synáček,
upřimnej bratříček,
nejednej panenky
hezkej milovníček!

Belgrad, Belgrad,
Türk sınırında,
Birden çok anne var
Oğlu toprak altında.

Birden çok körpe oğul
Birden çok dost kardeş;
Birden çok genç kız var
Sevgilisine ağlar.

D.

Ten nepřítel Turek
se pozveduje;
císar pán povídá,
že na něj bude:
my kamarádi
pudeme taky,
ty naše milenky
necháme tady.

“Už jsem osiřela
jako hrdlička,
která je zbavena
svého samečka:
ach Bože mily!
popřej mi síly,
by mo moh milovat
mládenec jiný:”

Bu şarkıda genç kız yastadır, çünkü sevgilisi Türklere karşı savaşa giderken kendisi yeniden bir sevgili umut eder.

Türk, şu düşman,
Başkaldırmış,
İmparator savaş der
Savaşa gider
Arkadaşlar bizler de,
Bizler de gidelim oraya
Aşkımızı
Aşkımızı bırakalım buraya

“Dulum ben şimdiden
Bir kumru gibi ben,
Yoksunken
Sevgiliden.
Ey yüce tanrım,
Güç versen ki ben,
Sevgi bulayım
Bir başka gençten”.

E.

Husáři, husáři
pěkně koně máte:
ja s vámi pojedu,
kterého mi dáte?

Kterého jiného,
než toho vraného?
Já si ho osedlám
a sednu na něho?

Já si ho osedlám
bílými povlaky,
abys mne poznala,
až půjdu s vojáky.

Já si ho osedlám
červenou dykytou,
abys mne poznala,
az bude před bitvou.

Já si ho osedlám
zeleným brokátem,
abys mne poznala,
až pomašírujem.

Az pomasirujem
tri sta mil za Prahu:
tam spatrim, má milá,
tureckou armádu.

Až pomašírujem
tři sta mil za Vídeň:
tam spatřím, má milá,
celou tureckou zem.

Celou tureckou zem,
tu cizou krajinu:
tam já ti, má milá,
tam já ti zahynu.

Bu şarkı, âşıkların ayrılığını ve Türklere karşı uzak bir sefere, bilinmeyen bir ülkeye gidişini bir arada anlatır.

Süvariler, hey, Süvariler,
Atlarınız ne güzel,
Sizinle geleyim ben,
Hangisini verirsiniz?

Ŗu gsteriŖli olsa ne iyi
O olmazsa hangisi?
Eyerini ben vururum
zerine kurulurum.

Eyerini ben vururum
Beyaz kumaŖ seçerim
Beni tanıyasın diye
Askerlerle giderken.

Eyerini ben vururum
Kırmızı kumaŖ seçerim
SavaŖa giderken
Beni tanıyasın diye.

Eyerini ben vururum
YeŖil brokardan,
Beni yryorken
Grp seesın diye.

Prag  yz fersah geride
Biz yrrken sevgilim
KarŖımıza ıkacak,
Trkler iŖte az ilerde.

Viyana  yz fersah geride
Biz yrrken sevgilim,
Tmyle grnecek
Trk toprađı az ilerde.

Tmyle Trk lkesi,
İŖte bu yabancı diyar,
Burası, iŖte sevgilim,
Yok olacađım diyar.

F.

Vždycky jsem myslíval,
že je vojna špas:
že tam budu tejden,
nebu dvě neděle,
přijdu domů zas.

Tejden, dvě neděle,
nebo hodinu:
ach, to sám pán Bůh ví,
mý rodiče zlaty,
kde ja zahynu!

Zahynu-li v Turcích,
nebo Francouzích:
Což bude maticka
pro svého miláčka
těžké srdce mít!

Ani tak maticka.
Jako má milá,
ta ktrá mne vždycky
po ty časy všecy
v srdci nosila.

Když přišel za branu,
šatečkem točil:
Navrat' mne má milá
Andulko rozmilá,
co jsem ti půjčil.

“Nemohu navratit,
nejsem povinna:
at' ti to navratí,
můj Jeničku zlatý,
na vojně jiná.”

Henüz savaşı bilmeyen ve kendisi için Fransa ve Türkiye'yi eşit derecede tehlikeli gören bir askerın şarkısı. Bu genç adam için asıl sorun, eve geldiğinde nişanlısını bulmaktır.

Düşünürdüm ki hep
Savaş bir şakadır
Bir hafta sürer
Ya da iki haftadır
Dönersin sonra evine

Bir haftadır on beş gündür
Ya da bir saattir
Yalnızca tanrı bilir
Sevgili annem babam
Arkası ölümündür

Türkiye’de mi ölürüm
Fransa’da mı ölürüm
Anneciğimin yüreği
Derin acıyla kabarır
Sevgili oğlu için

Ama annemden ziyade
Canımdır ve
Gecesinde gündüzünde
Daha çok son dönemde
Beni taşıdı kalbinde

Kapısına vardım durdum
Mendilimi salladım:
Dedim Annette sevgilim,
Ver bana geri dedim.
O şeyi sana verdiğim.

“Veremem onu geri sana,
Mecbur değilim buna
Neden geri vereyim,
Sevgilim Jenike.
Savaşta verileni sana”

G.

Byl jest jeden zeman,
měl překrásnou dceru,
ach Bože! Přebože!
Jménem Katerinu.

Zvěděl o ní, zvěděl,
ten Turecký kníže,
ach Bože! Přebože!
psaníčko jí píše.

psaníčko jí napsal,
prstýnek dal k tomu,
aby bylo dáno
do jejího domu.

Jak psaní dostala,
dala pantátovi,
aby se podíval,
co v něm psáno stojí.

Pantáta čte psaní,
smutně sobě vzdychá,
ach Bože! Přebože!
smutně sobě vzdychá.

“Můj zlatý pantáto!
Co vy tak vzdycháte?
Co vy v tom psaníčku
zlého nalezáte?”

“O ma dcero drahá!
kterak nemám vzdychat,
když tě mám Turkovi
za ženu odevzdat?”

“Můj zlatý pantáto!
toho nedělejte,
tomu Turkovi mne
v ruce nedávejte!”

Turek jede do vrat.
“Jděte mu otvírat:
Já jdu do komůrky,
tam budu umírat.”

“Dobrej den, matičko!
kde je vaše dcera?”
“Tam v komůrce leží,
ach, umřela včera!”

Nechtěl Turek věřit,
do komůrky zašel,
ach Bože! Přebože!
umrlou jí našel.

Vyndal z kapsy šatek,
utíral si líčko:
“Proč's mne opustila,
má drahá perličko?”

Dal jí rubaš šíti
z růžové dykyty:
“Proč jsi mi uvadlo,
mé převzaccné kvítí?”

Vyndal drahé perle,
dal jí kolem krku;
vyndal zlatý prsten,
dal na její ruku.

Dal jí truhlu líti
ze stříbra čistého,
a na truhlu víko
ze zlata ryzého.

Stříbrnou motykou
dal jí hrob kopati,
a zlatou lopatou
zem vyhazovati.

Dal jí hrana zvonit
po celé krajině,
aby bylo slyšet
do turecké země.

Turek z domu jede,
dcera z komůrky jde:
“Provázej te pán Bůh
do turecké země!”

Turek jede v poli,
kloboučkem zatočil.
Ach Bože! Přebože!
Rořem se rozskočil.

Aynı şarkı bazen şöyle başlar:

Na tureckém pomezí
má tam vratný dceru:
Ach Bože! Přebože!
Kýž já ji dostanu!

veya:

Ten zabranský kovář
překrasnou dceru má;
pře-můj milý Bože!
komu on jí oddá?

Ach oddá ji, oddá,
do Turku velkému,
pře-můj milý Bože!
to vrahu litému.

Veya bunun gibi:

Měl jest zeman dceru,
Jménem Kateřinu;
Ach Bože můj milý, rozmilý!
Jménem Kateřinu.

Ach Kačo, Káčenko!
Máš býti Turkova,
Ach Bože můj milý, rozmilý!
máš býti Turkova.

Ja Turkova nebudu,
radš života zbudu,
ach Bože muj milý, rozmilý!
radš života zbudu.

Aldatılmış Türk üzerine yazılmış bu balad, geleneksel önyargıların gücünün tipik bir örneğini oluşturur. Buna göre bir Çek kadını bir Türk erkekle evlenemez. Böyle bir “onursuzluk” yapmaktansa ölmeyi tercih eder.

Asil bir köylü vardı Onun bir kızı vardı, Tanrım, Tanrım! Catherine idi adı.	“Günaydın hanımanne. Kızınız nerede?” “Zavallı öldü dün, Yatıyor odasında!”
---	--

<p>Bir Türk şehzade, Fark etti onu, Ah, tanrım, tanrım! Catherine'e yazdı bir name</p> <p>Şehzade yazdı bir name, Bir alyans koydu içine, Yolladı Catherine'in evine.</p> <p>Kız aldı okudu Verdi babasına mektubu Görsün baba diyerek Bu yazıyor diyerek.</p> <p>Baba okudu mektubu İç çekerek üzgün, Ah, Tanrım, Tanrım, Ve ah çekerek kederden.</p> <p>"Ah canım babam, Neden iç çekersin? Ne buldun burada Burada kötü olan?"</p> <p>"Ah, Canım kızım benim Nasıl iç çekmeyim, Nasıl olur da Seni bir Türk'e veririm?"</p> <p>"Canım baba, Bunu yapma. Beni bir Türk'ün Ellerine bırakma."</p> <p>Türk kapıya gelmiştir. "Kapıyı açın ona, Gidiyorum ben odama, Kıyacağım canıma."</p>	<p>Türk buna inanmadı, Hemen odaya daldı, Ah, Tanrım, Tanrım, Catherine'i ölü buldu.</p> <p>Çıkardı cebinden mendilini, Sildi yaşlı gözlerini: "En değerli incim benim Niye terk ettin beni?"</p> <p>Bir kefen diktirdi Güllerden "Niye kıydın kendine: Benim pek nadide çiçeğim?"</p> <p>Cebinden inciler çıkardı. Catherine'in گردانına taktı: Bir altın yüzük çıkardı Catherine'in parmağına taktı.</p> <p>Tabut yaptırdı ona Saf gümüşten Saf altından Tabutun kapağını.</p> <p>Gümüşten kazma ile Kazdırdı mezarını Altından kürek ile Örttürdü toprağını</p> <p>Çanlar çaldırdı onun için Tüm ülkede Türk ülkesine kadar Tüm memleket duysun diye</p> <p>Türk terk etti evini, Genç kız haremimi: "Tanrı yardımcın olsun, Götürsün Türk ellerine "</p> <p>Aştı dağdan ovadan Dolaştı şapka başında Ah, Tanrım, Tanrım! Beyni patladı acıdan.</p>
--	--

Şarkının bir varyantı şöyle başlar:

Türk sınırında bir bekçi
Onun bir kızı
Ah, Tanrım, Tanrım!
Nasıl alsam o kızı

Bir diğeri şöyledir:

Zabrana demircisi
Onun var çok güzel bir kızı;
Tanrım, Tanrım,
Kime verecek o kızı?

Ah, evlendirir, verir onu
Türk Sultana,
Ah, Tanrım, Tanrım,
Asabi katil Türk Sultana.

Yahut şu şekildedir:

Asil bir köylünün bir kızı vardı
Catherine idi adı
Ah, Tanrım, Tanrım,
Catherine diye çağrılırdı.

Ah, Cathy, küçük Cathy,
Sen Türk'ün olacaksın,
Ah, Tanrım, Tanrım,
Sen Türk'e aitsin.

Asla Türk'ün olmam, olmam
Geçerim de hayatımdan,
Ah, Tanrım, Tanrım,
Geçerim hayatımdan.

Bu kısa inceleme, oldukça zengin Çek halk şiiri muhtevasında olmak üzere Çek halk türkülerinde Türk imajı hakkında genel bir bakış sunmak amacıyla taşımaktadır. Bir başka inceleme, burada anılan çok özel yönlerden bağımsız olarak, bu halk türkülerinin küçük bir miktarının temel motiflerinin analizi hakkında olacaktır.

Sonnotlar

¹ *Prostonáodni české písně a říkadla* [Ülke çapında Çekçe şarkılar ve tekerlemeler] (ELK, Praha, 1937) adlı esere 26.11.1863 tarihli giriş olarak.

² Bkz: Kurat, Akdes Nimet, *IV.- XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara.1972, s. 10.

³ Türkçe çeviriler, yazarın Fransızcaya aktardığı metinler esas alınarak yapılmıştır (Yay. Haz. Notu).

Kaynaklar

- DURUSOY, G. (1981). "L'image du Turc dans les chansons populaires Tcheques". *Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi. Atatürk'ün 100 Doğum Yılına Armağan*, Cilt: III, Sayı: 1, Ankara 1981, 49-65.
- ERBEN, K. J. (1937). *Prostonáodni české písně a říkadla* [Ülke çapında Çekçe şarkılar ve tekerlemeler], Praha: ELK, 1937.
- KURAT, A. N. (1972). *IV.- XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.